

Cultuur en Evangelie, Hermeneutiek en Apostolisch Gezag
Een commentaar op “Samen Dienen M/V”

Aize Smit, M.Div., M.Sc.

Efeziërs 4:1

Ik, die gevangen zit omwille van de Heer, vraag u (dan ook) dringend de weg te gaan die past bij de roeping die u hebt ontvangen:

2 wees steeds bescheiden, zachtmoedig en geduldig, en verdraag elkaar uit liefde.

3 Span u in om door de samenbindende kracht van de vrede de eenheid te bewaren die de Geest u geeft:

4 één lichaam en één geest, zoals u één hoop hebt op grond van uw roeping,

5 één Heer, één geloof, één doop,

6 één God en Vader van allen, die boven allen, door allen en in allen is.

7 Aan ieder van ons is genade geschonken naar de maat waarmee Christus geeft.

8 Daarom staat er: ‘Toen hij opsteeg naar omhoog, voerde hij gevangenen mee en schonk hij gaven aan de mensen.’

9 ‘Hij steeg op’ – wat betekent dat anders dan dat hij ook is afgedaald naar wat lager ligt, naar de aarde?

10 Hij die is afgedaald is dezelfde als hij die opsteeg, tot boven de hemelsferen, om alles met zijn aanwezigheid te vullen.

11 En hij is het die apostelen heeft aangesteld, en profeten, evangelieverkondigers, herders en leraren,

12 om de heiligen toe te rusten voor het werk in zijn dienst.

Zo wordt het lichaam van Christus opgebouwd,

13 totdat wij allen samen door ons geloof en door onze kennis van de Zoon van God een eenheid vormen,

de eenheid van de volmaakte mens, van de tot volle wasdom gekomen volheid van Christus.

14 Dan zijn we geen onmondige kinderen meer die stuurloos ronddobberen en met elke wind meewaaien,

met wat er maar verkondigd wordt door mensen die tot alles in staat zijn wanneer ze anderen listig en doortrapt op een dwaalspoor willen brengen.

15 Dan zullen we, door ons aan de waarheid te houden en elkaar lief te hebben, samen volledig toe groeien naar hem die het hoofd is: Christus.

16 Vanuit dat hoofd krijgt het lichaam samenhang,

en wordt het ondersteund en bijeengehouden door alle gewrichtsbanden.

Ieder deel draagt naar vermogen bij tot de groei van het lichaam, dat zo zichzelf opbouwt door de liefde.

Inleiding

In de middagdienst van 15 januari (2017) gebruikte onze (GKv) predikant de leerdienst om de gemeente(n) een samenvatting te geven van (het eerste gedeelte van) het rapport “Samen Dienen”¹. Tijdens deze uitleg had ik een sterke ervaring van “dèjà-vu”. Ik meende dat de zgn. zwijgteksten het zwijgen werden opgelegd door een methode die mij werd geleerd tijdens mijn studie voor predikant (aan Heritage Theological Seminary in Cambridge, Canada). Tijdens de colleges in Hermeneutiek gaf Prof. William Webb ons zijn methode van “Progressive Movement Hermeneutics” n.a.v. zijn script voor het te publiceren boek “Slaves, Women, and Homosexuals”. Gedurende dat jaar had ik sterk de indruk dat ik de enige was op die school die hier steeds kritisch op reageerde, omdat ik zag hoe de apostolische prediking krachteloos werd gemaakt, terwijl de ethiek van de godloze samenleving ons als Gods ideaal werd voorgesteld. Pas vijftien jaar later kwam ik ertoe mijn kritische beschouwingen op te schrijven op mijn blogspot “Praying for Rain – Isaac Smit”². Aanleiding was o.m. wat mijn Canadian Reformed Facebook vrienden schreven over de ontwikkelingen in de GKv in Nederland over de kwestie van Vrouw en Ambt. Ik las o.m. dat Prof. Jacob van Bruggen ernstig bezorgd was omdat hij zag dat de nieuwe hermeneutiek de basis vormde voor de aangenomen visie dat schrift en belijdenis aantonen dat “ook vrouwen in de kerkelijke ambten mogen dienen”.³

Na de leerdienst van afgelopen zondag, 15 januari, kwamen mijn zorgen dus weer naar boven en daarom plaatste ik mijn blog (van 2014) op mijn Facebook tijdslijn en op de site van onze kerk. Verschillende mensen vroegen mij om een Nederlandse vertaling, en dat bracht mij ertoe om dit, meer uitgebreide, commentaar te schrijven.

Bedoeling

In dit artikel wil ik aangeven waarom ik serieuze moeite heb met de recente ontwikkelingen binnen de GKv, zoals die tot uitdrukking komen in de hermeneutiek (interpretatieleer) en de hieruit voortkomende visie die ten grondslag lijkt te liggen van het rapport Samen Dienen M/V.

Nadat wij Nederland verlieten in 1983 zijn we sinds 2015 weer in Nederland. We zijn weer lid geworden van een GKv kerk. Onze ervaring loopt langs “twee lijnen”: we zijn blij dat het geloof nu meer persoonlijk is, dat het traditionalisme minder heerst, en dat de prediking meer toepasselijk geworden is. Toch zien we, wellicht in reactie op de fouten van vroeger, ook een tendens om zich meer aan te willen passen aan de godloze cultuur.

¹ <http://www.onderwegonline.nl/wp-content/uploads/2016/10/23-MVEA-2e-rapport-beleidsrapport-2017-def.pdf>

² <http://isaac-smit.blogspot.nl/2014/08/shelobs-web-new-heremeutic-approach.html?spref=fb>

³ http://www.werkenaaneenheid.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=1019&Itemid=417 (zie bijlage)

Ik wil straks eerst vertellen over mijn eerste confrontatie met (de moderne) Hermeneutiek, toen ik voor predikant studeerde aan een interkerkelijke hogeschool in Canada. Ik heb hierbij gebruik gemaakt van Wayne Grudem, een evangelisch Baptist.

Na een korte uitweiding over de recente cultuurveranderingen in Nederland ga ik het deputatenrapport bespreken; op een paar essentiële punten wil ik een waarschuwing plaatsen. Daarna wil ik een wat verkorte vertaling geven van D.A. Carson zijn exegese van een van de zgn. “zwijgtteksten”. Nadat Paulus (in 1 Kor.11) schrijft dat vrouwen ook (mogen) profeteren, lijkt het dat hij dat even later (in hoofdstuk 14) weer ontkend. Wat is de beste verklaring betreffende de spanning die we hier aantreffen?

Ik hoop en bid dat deze bijdrage een steentje mag bijdragen aan het Koninkrijk van God en aan een doorgaande Reformatie, waarbij men zich (weer) wil onderwerpen aan het apostolisch gezag.

Insteek

Rond 1990 heb ik mentoren gevonden, die de Bijbel heel serieus wilden nemen terwijl ze niet bang waren om ook hun eigen kerkelijke traditie aan de kaak te stellen. Soms leken ze conservatief, andere keren juist progressief, maar altijd probeerden ze leer en leven te evalueren aan de hand van het Woord. Ik stond ervoor open om ook naar “andere” Christenen te luisteren, zonder daarbij mijn eigen achtergrond direct te verwerpen. Ted Plantinga, voorheen professor Christelijke Filosofie (aan Redeemer University College te Ancaster, Canada) zei eens in een lezing dat je, als cultuurfilosoof, altijd met één been in je eigen cultuur moet staan en met het andere erbuiten. Ik geloof dat C.S. Lewis het was die zijn lezers uitdaagde zich meer in te leven in het denken van andere tijden (en culturen), zodat ze werkelijkheid waarin ze leefden beter konden beoordelen.

D.A. (Don) Carson heeft me vanaf die tijd steeds geboeid. Als evangelisch baptist lijkt het het dat hij (net als veel Southern Baptists, trouwens) over de jaren meer gereformeerd geworden is in zijn schrijven en denken. Toen ik in een kerkgemeenschap zat, waar de angst voor het Arminianisme (God heeft zijn best gedaan; nu laat hij het aan de mensen over of ze hem willen geloven of niet.) zo groot was dat ze kerkleden passief maakten. Ze wilden niet horen over “Christus aannemen”, want dat zou evangelisch en Arminiaans zijn⁴. In die tijd was het voor mij geweldig om Carson zijn boek “Divine Sovereignty and Human Responsibility” te lezen, want daardoor kon ik pas het probleem van de eenzijdige prediking herkennen en daartegen waarschuwen.

Uiteindelijk werd deze kritiek niet gewaardeerd, en toen ik mijn visie had gepubliceerd kwamen mijn vrouw en ik onder de kerkelijke tucht, vanwege ketterij. Toen ik ontslag kreeg van mijn onderwijsbaan heb ik een opleiding gevolgd aan een interkerkelijke school van evangelisch-baptistische afkomst. Tijdens mijn opleiding daar probeerde ik me echt open te stellen voor het onderwijs zonder mijn gereformeerde afkomst te verloochenen.

⁴ Ondertussen was men vergeten dat de NGB ook deze taal gebruikt!

De Nieuwe Hermeneutiek

Ik had vooral problemen met de lessen “hermeneutiek”, maar daar heb ik uiteindelijk wel veel van geleerd. In de opleiding tot predikant leer je de Bijbel –tot op zekere hoogte- de grondtalen (Hebreeuws en Koine Grieks) te begrijpen. Daarbij gaat het niet alleen over woordelijk vertalen, maar verder over grammatica en verdere analyse aangaande wat er eigenlijk geschreven staat. Tenslotte, echter, komt de vraag, “Hoe passen we dit toe in de hedendaagse situatie?”. Wellicht moeten we daarbij ook nog terugkoppelen naar de oorspronkelijke tekst om die te bekijken binnen de cultuur van de schrijver en zijn lezers in die tijd⁵. Ook in het Nieuwe Testament lezen we allerlei opdrachten en aanmaningen, waarbij ze sommigen nauwlettend opvolgen, terwijl we anderen beschouwen als “niet-van-toepassing” voor ons. Waar leggen we de grenzen?

Ik wist eigenlijk niks van hermeneutiek. Een paar jaar eerder had een gereformeerd baptist me gevraagd naar welke kerk ik ging. Hij was van mening dat bijna alle kerken de laatste tijd de mist ingaan door de moderne benaderingen in de hermeneutiek, waarbij het schrijven van de apostelen niet meer als normatief wordt beschouwd. Heel vaag lag die waarschuwing nog in mijn geheugen.

Professor Webb was, volgens de meeste studenten de aardigste en wellicht de meest intelligente professor op de school. Tijdens de BBQ aan het begin van het cursusjaar benaderde hij me heel vriendelijk en probeerde me thuis te laten voelen. Toen ik een half jaar later in zijn Hermeneutiek klas zat en regelmatig kritische vragen stelde, reageerde hij altijd vriendelijk en geduldig, ook al kreeg ik niet altijd een duidelijk antwoord.

Hij was in die tijd nogal druk met de laatste revisie voor zijn boek “Slaves, Women, and Homosexuals: Exploring the Hermeneutics of Cultural Analysis” en hij gebruikte de ideeën van deze studie als inhoud van de cursus. Hij noemde zijn nieuwe hermeneutische benadering “the redemptive (movement) hermeneutic”. Wayne Grudem, in zijn boekbespreking hiervan⁶ schreef (ik vertaal):

“William Webb heeft een geheel nieuwe benadering gegeven, waarbij we kunnen oordelen welke Bijbelse gebruiken en geboden gelden voor alle tijden en culturen en welke we kunnen afdoen als cultureel relatief (*d.w.z. slechts van toepassing in bepaalde tijden en culturen, met name de situatie waarin de Bijbel werd geschreven*).”

“In het kort zegt Webb dat de antieke wereld waarin de Bijbel geschreven werd morele normen kende die ernstig tekortschieten. God wist in zijn wijsheid dat het goed zou zijn om zijn volk langzamerhand te leiden vanuit de morele praktijken van de omringende culturen naar veel hogere normen voor moreel gedrag. Daarom gaf God in het OT morele geboden die een hele verbetering betekenden over de normen van de omringende cultuur, maar deze waren nog niet zijn hoogste ideaal. In het NT gaf God zelfs hogere normen, waarbij hij verdere verbetering gaf over wat er werd geleerd in het OT. Maar zelfs deze NT-normen waren niet Gods “uiteindelijke ethiek”. Het is onze taak om te begrijpen in welke richting God zijn volk langzamerhand aan het leiden was, zodat we door het observeren van dat traject Gods “uiteindelijke ethiek” op verschillende terreinen kunnen ontdekken om dat dan in de huidige tijd te onderwijzen en te gehoorzamen.”

⁵ http://www.academia.edu/1368753/PORNEIA_The_Making_of_a_Christian_Sexual_Norm

⁶ Journal of the Evangelical Theological Society 47 (2004): 299–346.

1 In deze cursus ergerde ik mij eraan hoe Prof. Webb soms denigrerend sprak over het schrijven van apostelen, zoals Petrus wanneer hij waardierend spreekt over Sara, die haar man aansprak met “mijn heer” (1 Petrus 3:6). Het was ook duidelijk dat de professor walgde van zulk taalgebruik omdat het heel vrouwonvriendelijk was. Het was duidelijk dat hij de apostolische uitspraken niet zomaar wilde accepteren. Eerst wilde hij testen of ze wel pasten in zijn model van de voortgaande verlossing. Als wij apostolische voorschriften afschrijven omdat ze “ernstig tekortschieten” in vergelijking van het ideaal (“de uiteindelijke ethiek”) dan wordt de apostolische autoriteit toch gevaarlijk uitgehold?! Grudem concludeert inderdaad: “De norm is niet langer wat het NT ons zegt, maar het punt waar de Bijbelse geleerde denkt dat de bijbel op gericht was. Daarom geloof ik dat deze hermeneutische methode in principe de morele autoriteit van het hele NT vernietigt. ... Daarmee ontkenst hij dus het gereformeerde principe van Sola Scriptura.”

2 Als we niet meer op de apostelen kunnen rekenen voor onze normen in kerk en gezin vandaag, wat bepaalt dan wel waar we moeten uitkomen als “Gods uiteindelijke ethiek”? Volgens Webb moeten we “de verlossende geest van de tekst als moderne lezer aanvoelen. Grudem wijst erop dat dit wel erg subjectief wordt. Als het apostolisch onderwijs niet meer de uiteindelijke norm mag zijn, hoe vinden we dan als “kerk van alle plaatsen en tijden” de objectieve eindbestemming? Webb zegt regelmatig dat de “huidige (*godloze!*) cultuur” een betere ethiek heeft dan de Bijbel! We moeten uiteindelijk werken aan een volledige gelijkheid, niet alleen in waarde en respect, maar ook in taken en dienende mogelijkheden. Alleen dat is echt vrouwvriendelijk!

Mijn bezwaar tegen Webb (zoals ik dat toen ook gezegd heb) is dat –uiteindelijk- op een heel subtiële (en bij Webb ook ingewikkelde) manier de apostelen hun autoriteit ontnomen wordt, terwijl in feite de godloze cultuur ons ideaal bepaalt. Waar de Christelijke kerk vol vreugde en dankbaarheid God wil dienen, daar zie je meestal dat de omringende cultuur verandert en dat de ergste uitspattingen van de zonde uit de samenleving verdwijnen. Daar is de kerk van Christus “een licht in het donker” en “een effectief zout”. We zien dat volgens mij in mannengroepen zoals “Promisekeepers” of “Noordermannen”, waar mannen hun dienende taak als verantwoordelijke leiders in gezin en kerk serieus willen nemen. We zien het ook in conferenties over “Recovering biblical manhood and womanhood”, waar mannen of vrouwen elkaar aanraden om opnieuw te leren hoe God de rollen van mannen en vrouwen had gewild.

Kunnen we ons in Nederland zelfs voorstellen dat –in reactie tot een emancipatie-revolutie- mannen of vrouwen in een revival-achtige atmosfeer, vol blijdschap, herontdekken wat de Bijbel zegt over de unieke rollen en posities van mannen en vrouwen?

Het lijkt mij toe dat Webb zijn methode de rollen omdraait. Hij lijkt geïnspireerd door het moderne, westerse principe dat totale gelijkheid in waarde, mogelijkheden, en taken het ideaal moet zijn, en de kerken zouden er goed aan doen om dat als ideale ethiek na te streven.

3 Niet alleen ergerde ik me eraan hoe negatief-kritisch Dr. Webb vaak was over het apostolisch onderwijs, ik dacht dat het ook nogal ethnocentrisch⁷ was, alsof de huidige westerse cultuur de enige is die weet wat goed of behoorlijk is en wat de uiteindelijke norm (dus ook in de kerk) behoort te zijn.

Ik herinnerde me de film Gandhi, waar hij arriveert in India (Bombay, 1915). Zo gauw Gandhi op de kade staat wordt hij omringd door journalisten, die hem bombarderen met vragen over zijn gevangenschap in Zuid-Afrika en zijn politieke plannen voor India. Dan zien we hoe een andere journalist zijn vrouw vraagt, "Als een Indiase vrouw, hoe kon u de vernedering van de gevangenschap accepteren?" dan antwoordt zij met een blijde glimlach, "Mijn eer komt van het volgen van mijn man!" (De grap is dat zij achter haar man liep en wellicht niet achter wilde blijven.) Wat in andere culturen en tijden als goed en respectabel werd gezien wordt nu, in onze cultuur, als schandelijk ervaren. Kortgeleden, in een kring vergadering zei iemand, "Hoe kan Paulus of Jacobus nu zeggen, 'Ik ben een slaaf van Jezus Christus'? Dat is afschuwelijk!" Toch is het in alle drie gevallen niet "de heer" die slavernij opeist, maar de 'ondergeschikte', die uit dankbaarheid en/of respect zichzelf vrijwillig vernedert!

Orthodoxe christenen worden vaak verweten dat zij met hun (ouderwetse) opvattingen de waarheid in pacht hebben, maar ondertussen zien de mensen van de moderne westerse "verlichting" meestal niet hoe ze zelf neerkijken op opvattingen van andere tijden en culturen, in de veronderstelling dat zijzelf ethisch meer ontwikkeld zijn.

Grudem gaat verder uitgebreid in op bepaalde teksten in het NT. Zijn eindconclusie is:

"Hoewel Webb veel interessante en uitdagende vragen oproept aangaande culturele creativiteit (het tegengestelde van ethnocentrisme), geloof ik dat zijn boek ernstige fouten bevat die op fundamentele manier het gereformeerde principe van Sola Scriptura tegenspreken omdat het beginsel van de morele autoriteit van het gehele NT wordt vernietigd en vervangen door een "betere ethiek", die Webb denkt te kunnen ontdekken door een ingewikkeld proces dat geheel anders is dan de manier waarop God wilde dat wij de Bijbel zouden lezen, begrijpen, geloven, en gehoorzamen. Omdat een ontkenning van het beginsel van de morele autoriteit van de NT-geboden is de kern van zijn hele systeem, en omdat hij de historische betrouwbaarheid van het scheppingsverhaal ontkent, geloof ik niet dat Webb zijn boek geaccepteerd moet worden als een geldige methode voor evangelischen vandaag."

In de tijd dat Professor Webb zijn methode leerde aan collega's en studenten was er vrijwel geen protest. Ik was verbaasd dat zoveel predikanten en predikanten-in-opleiding geen weerwoord hadden voor deze gevaarlijke methode.

⁷ Ethnocentrisme: de gedachte dat alleen de eigen groep of cultuur pas echt begrijpt wat juist, behoorlijk, en goed is. Als anderen er anders over denken, dan zijn ze per definitie 'ouderwets', 'achterlijk', of 'slecht'.

De Nederlandse Cultuur

Vroeger was ik omringd door een cultuur die in veel opzichten christelijk was; we waren heel druk in allerlei gereformeerde (lees “vrijgemaakte”) organisaties en daarbuiten vonden we ook veel mensen en gewoontes die beïnvloed waren door het christelijke denken. Wat we toen echter niet beseften is dat we vaak geen onderscheid konden maken tussen de Bijbel en onze gereformeerde kerkcultuur. De “vrijgemaakte traditie” werd als de wil van God geaccepteerd. Het gevaar van traditionele kerken is dat de “manier waarop wij het altijd gedaan hebben” de uiteindelijke norm wordt. In feite wordt het dan een afgod!

Een jaar voordat wij naar Canada vertrokken zei onze predikant tijdens de preek nog dat “God verbiedt dat wij op zondag televisiekijken.” Toen ik na de dienst de predikant hierover aansprak nodigde hij me uit om ‘s avonds langs te komen voor een gesprek. Ik vroeg hem hoe hij wist dat dit Gods wil was; hij verkondigde toch het Woord van God? Uiteindelijk gaf hij toe dat hij het niet zeker wist, maar ik moest de waarschuwing wel heel serieus nemen. Ik vond het nog steeds bedenkelijk dat onze predikant geen onderscheid wilde maken tussen het Woord van God en de kerkelijke traditie. In Canada werden we lid van een andere gereformeerde kerk, die –na onderzoek- concludeerde dat ik me niet schuldig had gemaakt aan (de verkondiging van) ketterij. Toch vertrouwden velen mij niet echt omdat ik wat meer ‘ruimdenkend’ was. Ik mocht dus niet preken, maar na verloop van tijd mocht ik catechisatie geven. Het was de bedoeling dat ik daarbij een boek zou gebruiken van een predikant van het kerkverband waar wij waren veroordeeld. Toen het tweede gebod aan bod kwam kreeg ik bezoek van een ouderling. In het boek stond dat we in onze eredienst alleen elementen mochten gebruiken die in het NT ingesteld waren; daarom waren “bidden tot Maria of heiligen”, liturgische dans en het gebruik van kaarsen verboden door de wet van God. Nadat ik gelegenheid had gegeven aan de jeugd om hun mening en redenering te delen stelde ik voor dat we onderscheid moeten maken tussen het Woord van God en de kerkelijke traditie; daarom moeten we het eerste wel afkeuren, terwijl de andere zaken meer gaan over voorkeur of traditie. Aan het eind van het cursusjaar moest ik “op het matje” komen en werd ik dringend aangeraden om de kerkelijke traditie te verkondigen. Ik antwoordde dat ik daar niet de juiste persoon voor was, en dat het volgens mij gevaarlijk was om Gods Woord en kerkelijke traditie zoveel mogelijk te onderscheiden. Zij konden dan wel denken dat andere kerken (met kaarsjes in de dienst) tegen Gods wet ingingen, maar was het niet zo dat *zijzelf* de wet van God *misbruikten* om hun eigen traditie te verkopen en te verdedigen.

Mijn vrouw wist zich te herinneren dat Prof. Van Bruggen dertig jaar geleden had gezegd dat er geen Bijbelse gronden waren tegen vrouwelijke diakenen. (Dat was ook mijn conclusie, en in onze kerkplant in China hadden wij daarom ook vrouwelijke diakenen.) Waarom kon dat destijds dan niet in de GKv? Ik vermoed dat toen het traditionalisme en de mannelijke dominantie beschermd moesten worden, en ik denk dat de situatie van vandaag ook een soort overreactie is op de houding van die tijd en wellicht dat we de vrouwen onrecht hebben aangedaan.

Na twee-en-dertig jaar zijn we nu weer terug in Nederland. Het is ons snel duidelijk geworden dat de huidige samenleving hier niet méér Bijbels, “godvrezend” of heilig is geworden; integendeel. We zouden dus hopen dat de kerken nu meer op hun hoede zijn om staande te blijven in de strijd, om een “zoutend zout” en “een licht in de duistere wereld” te zijn.

Toch blijkt het tegendeel waar te zijn. Het lijkt erop dat de gemiddelde kerkganger nu doordrenkt is van de omringende cultuur met haar nieuwe goden Vrijheid, Gelijkheid, en Zusterschap. Dat komt m.i.

ook omdat we veel meer in aanraking komen met de omringende cultuur en haar mensen die “geheel anders” denken en leven. En dit milieu beïnvloedt ons net zo sterk als vroeger de gereformeerde traditie. Als je sociologie studeert ontdek je dat het heel normaal is als mensen sterk veranderen onder invloed van hun directe cultuur en samenleving. Langzamerhand komen er steeds meer mensen onder invloed. Aanvankelijk durven zij zich hier niet over uit te spreken (of als ze dat wel doen, dan worden ze onder sociale spanning gezet), maar uiteindelijk roept iemand “De keizer heeft geen kleren aan!”, en dan zegt bijna iedereen “Dat had ik altijd al gedacht!” In de GKv die wij achterlieten wisten de (meeste) leden dat ze twee keer per zondag naar de kerk behoorden te gaan en dan netjes gekleed moesten zijn. In de GKv van vandaag lijkt de meerderheid één keer per zondag genoeg te vinden en dat de kleding er niet zo toe doet. Hier is –lijkt mij- een duidelijk voorbeeld hoe de kerkcultuur –in vrij korte tijd- radicaal kan omslaan, met name als deze cultuur niet gebaseerd is op het Woord van God.

Na een generatie lijkt het dat het algemeen beschaafd Nederland totaal doorgeslagen is. We denken dat wij –als moderne mensen- pas echt geëmancipeerd en vrij te zijn, terwijl we eigenlijk een nieuwe leermeester en afgod volgen. We zien niet eens meer hoe we allemaal meehollen in het moderne godloze denken. Bovendien zijn we zo beïnvloed door “de wereld” dat we alleen de misbruiken van voor-de-emanipatie zien. De hoffelijkheid tegenover “de dames”, waarbij “dames voorgaan” lijkt daarmee ook verdwenen. Toen de Titanic ten onder ging leefden mensen nog in de tijd dat mannen de leiding hadden, maar de mannen wisten ook dat daar verantwoordelijkheid en wellicht opoffering bij hoorden. Daarom lieten de meesten van hen de vrouwen voorgaan in de reddingsboten. Hoe zou dat vandaag gaan in een wereld waar vrouwen erop staan gelijke behandeling te krijgen?

Misschien heb ik het mis, maar ik krijg vaak het idee dat het nieuwe “evangelie” zegt ‘God is lief en aardig; wij moeten ook lief en aardig zijn!’ Als ik schrijf over “de listen van de duivel waarvoor wij ons moeten wapenen”, dan is de reactie “Als je zo begint te praten, dan haak ik af, want dat is toch niet lief en aardig!” Wie durft in onze moderne cultuur nog in de kerk te zeggen dat een praktiserend homofiel in zonde leeft?

In de prediking hoor ik veel meer over Gods liefde dan Gods boosheid over zonde en verval. Laatst hadden we een leuke Sinterklaaspreek waar alles lief en aardig was, want we weten niet meer wat “de vreze der Heeren” is. De leeuw van Juda is allang ontklauwd en getemd. Wij gelóven allemaal toch al, dus daarom is er toch geen dreiging of gevaar meer? Wie preekt er vandaag nog over oordeel en hel -zoals Paulus dat deed; de wereld lacht erom en dus schamen wij ons en durven we er niet meer over te praten.

Toen we, twee jaar geleden het idee hadden dat God ons riep naar Nederland, toen dacht ik, “Het zou goed zijn als we een “Gospel Coalition Nederland” zouden hebben, die door een website en conferenties weer leiding durft te geven in kerkelijk Nederland. Als dat zo’n zegen blijkt te zijn in Noord-Amerika, waarom dan niet hier? Uiteindelijk vond ik een predikant die hetzelfde idee had (gehad), maar na korte tijd bleek dat hij een voorwaarde had. We moesten *niet* naar Piper en Carson luisteren als het ging over “de vrouw in het ambt”. Die zat eraan te komen, en niets moest of zou dat in de weg staan...

Samen Dienen M/V Rapportbespreking

De opdracht die leidde tot dit rapport hing samen met het besluit van de Generale Synode Ede 2014-2015 “niet in te stemmen met de onderbouwing van de ... de visie dat naast mannen ook vrouwen in de kerkelijke ambten mogen dienen, (namelijk) dat deze past binnen de bandbreedte van wat als schriftuurlijk en gereformeerd kan worden bestempeld.” (SD 6, 72)

We mogen (in eerste instantie) blij zijn met de gestelde houding van de deputaten: “Bij het zoeken naar antwoorden op de kernvraag hebben we de Bijbel centraal gesteld.” “De Bijbel biedt ... het fundament voor de afwegingen en het advies.” “We menen aan te kunnen geven welke kaders de Bijbel biedt ... en welke kaders de gemeenten in de loop van de tijd daaraan zelf hebben toegevoegd.” (SD 7) “De route naar een besluit over M/V zal door de Bijbel moeten lopen.” (SD26)

De schrijvers van het huidige rapport merken op dat de kerken (soms) keuzes maken, “zonder dat daar altijd een Bijbelse bezinning of beleidsbeslissing aan ten grondslag ligt. Dat vinden we een onwenselijke situatie.” Het zal dus, lijkt me, in dit rapport moeten blijken welke keuzes op grond van een degelijke Bijbelse bezinning gemaakt moeten worden.

De deputaten hebben besloten om hun taak te herschrijven als de opdracht “een doordenking van de ambtsleer met het oog op de rol van de vrouw in onze tijd en cultuur.” (SD, 6) Voor hen is de “kernvraag” dan: “Is het op grond van de Bijbel gerechtvaardigd dat vrouwen in de kerk een andere positie innemen dan in de maatschappij?” (SD 8)

Dit lijkt mij een merkwaardige situatie. Moet de kerk van Christus ter verantwoording geroepen worden omdat ze “geheel anders” zijn dan de godloze samenleving waarin wij vandaag leven? Waar vinden we dit terug in de Bijbel of in de kerkgeschiedenis? Maakt God of maken de apostelen bezwaar als de kerk haar zaken anders regelt dan “de wereld”? Voor wie moeten wij ons dan schamen of verantwoording afleggen? Het lijkt er m.i. op dat men zegt “Bewijs nu maar ons uit de Bijbel dat (in bepaalde situaties) vrouwen een andere rol moeten vervullen dan mannen of ondergeschikt aan hen moeten zijn!” Dat is dus iets heel anders dan zeggen “Welke rolverdeling en positiebepaling is het meest in overeenstemming met de apostolische prediking?”

Fasen in de Heilsgeschiedenis; Lagen in de Moderne Hermeneutiek

Voor de analyse van de Bijbelse gegevens hanteren de deputaten een systeem van “lagen”. Ze erkennen dat “deze beschrijving ... een reconstructie (is) die je niet rechtstreeks in de Bijbel tegenkomt (SD 12). Uiteraard zie je wel een duidelijke lijn door de Bijbel (op verschillende schalen) van schepping > verval > herstel > uiteindelijke herschepping. Dat is het grote verhaal van Gods Koninkrijk door de Bijbel heen. Bovendien zien we ditzelfde schema (tenminste de eerste drie fasen) bijvoorbeeld keer op keer in het boek Genesis. Elke keer maakt God iets moois, wat dan weer verknoeid wordt door de mensen totdat God (door straf en herstel) weer een nieuw begin gaat maken. Ik zie het ook in het geslachtsregister van Matteüs 1: God bouwt zijn Koninkrijk tot die een (voorlopige) climax krijgt in David, de man naar Gods hart. Dan zien we hoe Gods volk het allemaal stuk maakt, zodat er aan het eind van de tweede fase vrijwel niets meer over is. Daarna herbouwt God (in ballingschap en profetie) zijn Koninkrijk dat pas echt gestalte krijgt in de Zoon van David, de Zoon van God.

Maar de deputaten spreken van *gelaagdheid* in de tekst. Dat lijkt verhelderend te werken, maar dan moeten we wel goed de verschillende genres onderscheiden. In het gedrag van de mensen, ook binnen het volk van God, vinden we sporen van Gods goede schepping, maar ook gedrag dat voortkomt uit zondige begeertes. Gelukkig vinden we daarnaast ook lichtstralen in de duisternis in personen zoals Jozef, Elia, en Nehemia.

Het probleem is echter als we dezelfde gelaagdheid niet alleen toepassen op de narratieve Schriftgedeelten, maar ook op het apostolisch onderwijs. Dan zijn de voorschriften van Paulus en Petrus dus niet zonder meer normatief, want dan moeten wij ook daarin het gevolg van de zondeval zien. Als zij schrijven hoe de ambten in de gemeenten moeten functioneren, dan moeten wij daarin blijkbaar ook de doorwerking van de zonde en de vloek zien, en het is aan ons de taak om dat te vertalen op een manier die past bij de huidige cultuur. Wordt dat niet zo gesteld? Dan werkt de Heilige Geest dus nog maar gedeeltelijk door in het apostolische schrijven, en dan moeten we dus bedenken hoe wij nog beter kunnen doen. Willen we dat ook bij de Heer Jezus doen? Stond hij ook nog onder de invloed van de wereldse cultuur? Als iemand die gedachte zou durven opperen, dan lijkt het verhaal van de Samaritaanse vrouw (en dat hij haar naar haar dorp stuurde om daar het evangelie te verkondigen!) toch wel het tegendeel te bewijzen! Toch stelde Jezus alleen mannen aan om die op te leiden tot apostelen, terwijl de vrouwen in zijn gevolg hem dienden! (Lucas 8:1-4)

Al met al is het geen wonder dat deze redeneringen bij mij herinneringen oproepen aan mijn colleges Hermeneutiek. Webb vond dat "God in zijn wijsheid wist dat het goed zou zijn om zijn volk langzamerhand te leiden vanuit de morele praktijken van de omringende culturen naar veel hogere normen voor moreel gedrag. Daarom gaf God in het OT morele geboden die een hele verbetering betekenden over de normen van de omringende cultuur, maar deze waren nog niet zijn hoogste ideaal. In het NT gaf God zelfs hogere normen, waarbij hij verdere verbetering gaf over wat er werd geleerd in het OT. Maar zelfs deze NT-normen waren niet Gods 'uiteindelijke ethiek'." Die ethiek van de nieuwe hemel en aarde lijkt bij de deputaten ook te zijn een ethiek van totale gelijkheid van de rollen van man en vrouw, en die –lijken ze te zeggen- wordt gevonden in de schepping.

In het scheppingsverhaal zien we dat God de (zoog)dieren scheidt als mannetjes en vrouwtjes, maar aanvankelijk scheidt hij als zijn beeld alleen de man. Later scheidt hij voor de man –uit een ribbe- Eva, de vrouw. Wat was Gods bedoeling daarmee? Volgens de apostolische prediking (1 Tim. 2) stelde God hiermee een specifieke rolverdeling op, waar de man als 'hoofd' de eindverantwoordelijkheid kreeg en de vrouw primair een dienende functie. Daarom roept God, na hun zondeval, eerst de man ter verantwoording.

Gezag en onderwerping

Door de Bijbel heen zijn man en vrouw voor God van gelijke waarde. De Joden mochten dan zeggen: "Dank u Heer dat u mij niet als een vrouw geboren liet worden", maar Jezus koos Maria uit als eerste getuige van zijn opstanding. Als zijn volgelingen zelfs op het getuigenis van een vrouw wilden geloven, dan moest het wel waar zijn. Als zijn volgelingen (ik redeneer als een ongelovige) het verhaal van opstanding zelf verzonnen zouden hebben, dan hadden ze nooit bedacht om een vrouw te kiezen als de eerste getuige! (naar Timothy Keller)

Toch zien we door de Bijbel heen zien we dat mannen (in gezin en kerk) gezag hebben en dat vrouwen aan dat gezag ondergeschikt zijn. De deputaten erkennen dit.

Blz. 9: "(Ook) in het Nieuwe Testament worden vrouwen opgeroepen om het gezag van hun man te erkennen (1 Pet.3:1). En ook daar is Sara het voorbeeld door haar aanspraak van Abraham als 'heer' (1 Pet. 3:6). In Petrus' eerste brief is "het logische uitgangspunt het gezag van de man over de vrouw (als gevolg van de zondeval). (SD 13) "In de Bijbel heeft de plaats van de vrouw vrijwel steeds de trekken van de omringende cultuur: ondergeschikt aan de man. (SD 15) Paulus geeft, m.b.t. het huwelijk twee aansporingen: "Vrouwen, schik u naar uw man, zoals het past bij uw verbondenheid met de Heer. Mannen, heb uw vrouw lief en wees niet bitter tegen haar."

Deputaten *houden niet van* de NBV die schrijft “Vrouwen, erken het gezag van uw man” (Kol. 3:18-19) (SD 22) Volgens de deputaten gebruikt Paulus in Efeziërs 6 niet het woord ‘gehoorzamen’ maar het woord ‘het gezag aanvaarden’ of ‘zich schikken onder’. Daarom vinden zij het ook terecht dat het huidige huwelijksformulier niet meer het woord ‘gehoorzamen’ gebruikt. Maar ook voor elk van u geldt dat ieder (iedere man) zijn vrouw moet liefhebben als zichzelf, en dat een vrouw zich moet schikken naar haar man” (Ef. 5:33) (SD 23).

Of we nu zeggen ‘schikken onder’ of vanaf de andere kant ‘gezag hebben over’ “kunnen we wel zeggen dat dit werkwoord (hupotassein) beslist een verhouding van gezag in de Romeinse samenleving was uitgedrukt.

Paulus gebruikt hetzelfde woord in Romeinen 13, waar Paulus schrijft, “Iedereen moet het gezag van de overheid erkennen, want er is geen gezag dat niet van God komt; ook het huidige gezag is door God ingesteld. Wie zich tegen dit gezag verzet, verzet zich dus tegen een instelling van God, en wie dat doet roept over zichzelf zijn veroordeling af.” We kunnen het wel proberen te verzachten, maar de apostelen spreken duidelijk (in kerk en gezin) over het gezag van de man en dat de vrouw zich daaraan behoort te onderwerpen, te onderschikken, of te gehoorzamen.

Dat geeft ontzettend veel ergernis bij mensen die decennialang gevormd zijn door de (revolutionaire) emancipatieleer.

“In de Bijbel heeft de plaats van de vrouw vrijwel steeds de trekken van de omringende cultuur: ondergeschikt aan de man. Tegelijkertijd is er genadig onderscheid tussen de Bijbel en de omringende cultuur: eerbetoon aan vrouwen binnen hun ondergeschikte positie.” (SD 15) De deputaten noemen dit een “dubbele lijn” waarbij de gezag relatie is afgeleid uit de cultuur (en dus niet uit de Bijbelse normering en de apostolische prediking?).

Terug naar “Biblical Manhood en Womanhood”

De moderne westerse gedachte is dat gezag per definitie verkeerd is, en dat “ondergeschikt zijn” betekent dat je een slachtoffer bent. Maar dat betekent het niet in de Christelijke cultuur. Binnen de Drie-eenheid, de verhouding tussen Christus en zijn kerk, en tussen man en vrouw zorgt de zelf-opofferende-liefde ervoor dat gehoorzaamheid geen slavernij tegen wil en dank is. Voor de moderne westerse wereld kán er geen vrede bestaan tussen gelijkwaardigheid, wederkerigheid en gezag, gehoorzaamheid, maar bij God en in zijn kerk kan dat wel. En als mannen hun vrouwen echt lief hebben, dan hoeven vrouwen ook niet bang te zijn om een dienende rol te vervullen.

Wat betekent dat –in de praktijk- in het gezin? We hebben dat al gezien in Efeziërs 5. Mannen moeten hun vrouw liefhebben, en in de Bijbel (in het algemeen en specifiek in de verwijzing naar Christus’ voorbeeld) betekent dit iets anders dan in de huidige samenleving, want deze liefde vereist een houding van zelfopoffering! Als een man –door Gods Geest- daaraan voldoet, dan zal hij per definitie zijn persoonlijke ideeën of verlangens nooit opdringen bij zijn vrouw. Paulus schrijft in 1 Korinte 13 dat de (ware) liefde zichzelf niet zoekt. Als een man zo van zijn vrouw houdt, dan is het voor zijn vrouw geen schande of dreiging om haar man te dienen, te volgen, en te gehoorzamen. Ik vond het mooi om Timothy Keller hierover te horen, want zo passen wij het ook toe. In liefde en geduld bespreken wij belangrijke zaken. Een enkele keer staan wij tegenover elkaar met verschillende ideeën, maar in mijn liefde wil ik mijn idee niet opdringen, en meestal is één van ons al snel bereid toe te geven, want onze relatie is veel kostbaarder dan onze wil - aangaande verreweg de meeste dingen. Als wij –een enkele keer- dan toch een verschil blijven houden, dan hebben wij de afspraak dat mijn vrouw mij wil volgen.

De Twee Lijnen

De deputaten zeggen regelmatig dat ze het moeilijk vinden de (schijnbare) tegenstellingen van gelijkheid en ondergeschiktheid samen te zien in een praktische oplossing. “...tot nu toe kunnen we uit de Bijbel geen eenduidig antwoord afleiden.” (SD 26) [*Helaas vinden we in de drie richtsnoeren die volgen geen woord meer over gezag of ondergeschiktheid! En die eenzijdige basis moet dan dienen om vorm te geven aan de voltooiing van de schepping!*] “Wat Paulus precies bedoelt met zijn opmerkingen in 1 Kor. 14:34 en 1 Tim. 2:9-10, wordt verschillend beoordeeld. Wat zijn woorden precies betekenen voor onze tijd, is ook niet duidelijk.” (SD 25) Deputaten vermoeden dat Paulus’ woorden (alleen) passen in die tijd en cultuur vanwege “het gebrek aan kennis van veel vrouwen in de tijd van Paulus” (SD 25). Zou Paulus echt *alle* vrouwen buitensluiten van een ambt omdat *veel* van hen weinig kennis hadden?

Om te begrijpen hoe de apostelen geen probleem hadden die “twee lijnen” bij elkaar te houden hebben we een degelijke exegese en een gezonde hermeneutiek (die de apostolische prediking niet met een kritische benadering van dubbele-gelaagdheid leest) nodig.

Gelukkig hebben de deputaten ervan af gezien om uitleggers te volgen die “een draai proberen te geven aan een tekst zodat hij of zij er geen last meer van heeft en met een gerust hart kan pleiten voor de openstelling van alle kerkelijke ambten voor mannen en ook voor vrouwen.” (SD 19) Ook geven zij toe dat “ook in onze tijd het risico levensgroot aanwezig is dat we teksten over het hoofd zien of onschadelijk proberen te maken. Alleen: het is moeilijker om dat te signaleren omdat we er middenin zitten.” (SD 18)

Gecharmeerd met de moderne cultuur?

In het rapport wordt de samenleving van “vroeger” vooral in een negatief licht gezien, terwijl de huidige geëmancipeerde situatie ons als lichtend voorbeeld wordt voorgehouden. Dat de emancipatie een reactie was op mannelijk machtsmisbruik lijkt inderdaad duidelijk; toch liggen de wortels van het feminisme m.i. in een revolutionaire houding, en met het machtsmisbruik is ook veel goeds verloren gegaan (zoals eerder genoemd). De deputaten, echter zien de huidige godloze samenlevingsstructuur als ideaal, dat daarom dus ook het ideaal van God zal moeten zijn.

Is het niet ironisch dat vijftig jaar geleden in Nederland de cultuur veel meer Christelijk was dan nu, en dat wij wisten dat er een antithese was (Beseft u dan niet dat vriendschap met de wereld vijandschap jegens God betekent? Wie bevriend wil zijn met de wereld, maakt zich tot vijand van God. Jak. 4:4), terwijl we vandaag juist onze inspiratie lijken te putten uit “de westerse samenleving van vandaag.” (SD, 12) “(Jezus) onthult ... hoe intens het kwaad wortelt in de mensen en in de samenleving” (SD 10), maar in de tijd van vandaag zien de deputaten meer kwaad in de (conservatieve) kerken dan in de godloze maatschappij! “Wij weten ons gezegend in een samenleving waarin mannen en vrouwen steeds meer gelijke mogelijkheden hebben voor opleiding en werk.” (SD 61) In de godloze samenleving van vandaag wordt het als “evil” gezien als personen niet de kansen krijgen zichzelf volledig kunnen ontwikkelen, want dat is het hoogste goed. Als de kerken daar dus belemmeringen opwerpen, dan wordt het hoog tijd de kerk te veranderen, zodat ze (dus eigenlijk) meer wereldgelijkvormig wordt. Het is wel ironisch dat dit gezien wordt als een *zuurdesem* effect, want het is *niet* het evangelie en de apostolische prediking die de gelovigen inspireren zodat hun omgeving door hun woord en wandel verandert. Dat gebeurt *wel* in tijden en plaatsen waar de kerk sterk staat of waar revival gevonden wordt. In de tijd van *zwakke* kerken wordt de apostolische prediking niet meer gevolgd. Daar werkt het zuurdesem van de wereld in op de kerk.

Jezus gaat in tegen het mannelijke machtsmisbruik

Toch ging hij niet tegen de “Wet van Mozes” in; hij gaf er verder vulling en diepte aan, zoals het altijd bedoeld was. Hij zette de man-vrouw verhouding niet op zijn kop; hij toonde dat vrouwen net zo waardig en belangrijk zijn als mannen. Hij ging tegen de corruptie in die van het mannelijk gezag een vergunning voor misbruik hadden gemaakt.

Ik vind het mooi om hier in het kort aandacht te geven aan twee verhalen.

Eerst hebben we de vrouw die betrapt was op echtbreuk. Zij werd door de religieuze leiders voor Jezus geslept om te zien of Jezus wel de wet van Mozes wilde toepassen. ‘Mozes’ had toch geschreven dat, in zulke gevallen, de vrouw gestenigd moest worden!?

Zo staan ze om Jezus heen, de mannen, en in het midden zit de vrouw. Ze weet dat een verschrikkelijke dood haar te wachten staat.

En wat doet Jezus? Hij schrijft!

Het is niet belangrijk *wat* hij schrijft (dat wordt ons niet verteld) of *waar* hij schrijft (in het zand).

Nee, Jezus geeft hiermee aan dat hij Super-Mozes is; uiteindelijk is Mozes Mozes niet de rechter over goed of kwaad; Jezus is de rechter!

De ironie is dus dat de mannen denken dat zij de *vrouw* voor het gerecht gebracht hebben, terwijl zij *zelf*, allemaal, voor de rechter staan. En Jezus ziet dat, als hij de vrouw, als zondares, veroordeelt, dat die schijnheilige beklagers allemaal ook berecht moeten worden. Daarom daagt hij ze uit: Wie onschuldig is, die mag de eerste steen gooien. Jezus is de enige die kwalificeert, maar hij wil niet dat de vrouw nu gedood wordt, maar dat zij zich bekeert.

De mannen druipen af; hun list is mislukt en beschaamd vertrekken ze.

Het andere verhaal gaat over een zondige vrouw die “toevallig” bij Farizeeër Simon binnenkomt als Jezus er ook is. Simon (en zijn buddies?) hebben dit waarschijnlijk gepland om Jezus door de mand te laten vallen. Als het voor allen duidelijk is dat Jezus geen zondares herkent en als zodanig beschouwt, dan hoeven ze hem verder ook niet serieus te nemen; ze kunnen hem gewoon afschrijven!

De vrouw weet dat ze in zonde geleefd heeft, en ze schaamt zich ervoor. Ze weet genoeg van Jezus dat ze begrijpt dat hij haar nog een kans wil geven en haar vrede kan bieden. Dus, Jezus schaamt zich niet voor haar; hij accepteert haar “schandalige” vertoning, want hij ziet haar liefde, haar hoop, en haar dankbaarheid. Simon (en zijn buddies) denken dat *zij* Gods lievelingen zijn, en ze kijken neer op deze slechte vrouw. Jezus, echter, ziet de situatie anders: de trotse religieuze leiders denken dat ze bij God wel een goed plaatsje verdiend hebben, maar de zondige vrouw beseft dat zij niets goeds verdiend heeft. Ze heeft niets te bieden, behalve dan zichzelf.

En Jezus ziet hoe deze vrouw, in haar gebrokenheid, haar handen uitstrekt naar haar Redder, terwijl de trotse mannen denken dat zij het wel zonder hem kunnen redden.

Zwijgen in de Kerken

D.A. Carson over één van de zgn. zwijgtteksten⁸ (een verkorte vertaling)

Inleiding

1 Kor. 14: 33 (... God is niet een God van wanorde maar van vrede.) Zo is het in alle gemeenten van de heiligen.

34 Vrouwen moeten gedurende uw samenkomsten zwijgen. Ze mogen niet spreken, maar moeten ondergeschikt blijven, zoals ook in de wet staat. 35 Als ze iets willen leren, moeten ze het thuis aan hun man vragen, want het is een schande voor een vrouw als ze tijdens een samenkomst spreekt.

36 Heeft het woord van God zich soms verspreid vanuit uw gemeente? Of heeft het enkel u bereikt?

De interpretatie van dit Bijbelgedeelte is zeker niet eenvoudig. Het probleem ligt hierin dat in 1 Kor. 11:2-16 Paulus geen probleem heeft met vrouwen die bidden en profeteren, ook al is het met zekere restricties; maar hier lijkt het er in eerste instantie op dat vrouwen absoluut niets mogen zeggen. Er zijn 'legio' oplossingen aangedragen ;). Ik kan dus slechts een beperkt aantal ervan noemen, waarbij ik dan een paar zorgen over uitspreek voordat ik de interpretatie geef die ik het beste vind passen in de Bijbelse context en exegetisch ook meest zeker vindt.

De afbakening van het tekstgedeelte heeft enige verklaring nodig omdat er onenigheid is over de vraag waar 33b (Zo is het in alle gemeenten van de heiligen.) op slaat. Uiteindelijk is het het beste als we het omschrijven als "en dit principe moet ook in uw kerk gebruikt worden, net als in alle andere gemeenten." Ik neem aan dat dit ook geldt voor wat volgt (namelijk dat vrouwen moeten zwijgen), maar als iemand daar niet de voorkeur aan geeft is dat ook prima, want dat heeft geen gevolg voor de interpretatie van de volgende verzen.

De Tekstkritische Vraag

Een aantal geleerden hebben opgemerkt dat het bewijs dat deze verzen –of een gedeelte ervan- bij de oorspronkelijke tekst hoorden tamelijk ingewikkeld is, en hebben daarom aangenomen dat het om een later toegevoegde kattedekening gaat, die niet van belang is voor het bepalen van Paulus zijn theologie. Tamelijk veel van deze schrijvers behandelen alle teksten waar vrouwen ook maar enigszins beperkt worden op dezelfde manier. De échte Paulus, zo zeggen ze dan, is de schrijver van teksten zoals 1 Kor. 11:2-16 en Galaten 3:27 e.v. Ik moet bekennen dat ik altijd verbaasd sta over de energie en creativiteit die besteed wordt om Paulus te verlossen van zichzelf om hem daarmee aan te passen aan ons denkbeeld. Hoe dan ook, er is nagenoeg geen exegetische aanleiding om deze teksten te ontcrachten als kanttekeningen omdat ze in vrijwel alle Bijbelse bronnen voorkomen.

[Carson gaat verder uitgebreid in op de redenen waarom Fee⁹, in zijn verklaring, het gedeelte ziet als een latere invulling door een andere schrijver. Uiteindelijk, hoewel hij vol respect is over de expertise van deze schrijver en de algemene kwaliteit van zijn verklaring, blijft hij van mening dat Fee hier slechts zwakke argumenten te berde kan brengen.]

⁸ "Recovering Biblical Manhood and Womanhood: a response to Evangelical Feminism" (door Wayne Grudem en John Piper). D.A. Carson (hoofdstuk 6) "Silent in the Churches", over de rol van vrouwen in 1 Korinte 14:33b-36.

⁹ Gordon D. Fee, *The First Epistle to the Corinthians* (NICNT; Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1987).

Onbevredigende Interpretaties

1 Sommigen zien het zwijggebod als absoluut. Een aantal hiervan stellen voor dat 11:2-16 slechts van toepassing is op de situatie van beperkte groepen, terwijl 14:33b-36 dan geldt voor de *openbare* vergadering. Carson vindt deze interpretatie onwaarschijnlijk omdat voor Paulus profetie vooral een openbaring van God is die bezorgd wordt door gelovigen in de context van de kerkelijke vergadering, waar die dan beoordeeld kan worden (14:23-29). Bovendien maakten de eerste Christenen geen onderscheid tussen kleine en grote groepen, omdat de meeste kerken huisgemeenten waren. De taal van 11:16 wijst er ook op dat het hier gaat over een kerkelijke aangelegenheid.

[Carson noemt nog een aantal redenen waarom hij concludeert dat deze interpretatie niet bevredigt.]

2 Anderen zien hier een tegenstrijdigheid die er verder niet toe doet. Dit heeft uiteraard gevolgen voor de dogmatiek van de hele Bijbel, maar het is ook ongeloofwaardig dat Paulus zichzelf zo nadrukkelijk zou tegenspreken in de ruimte van slechts enkele bladzijden.

3 Kählers opvatting is net zo ongeloofwaardig, waar hij (?) denkt dat Paulus eigenlijk wilde beweren dat vrouwen niet ondergeschikt moesten zijn aan mannen maar aan de vorm van eredienst die hij vestigde. Dan moeten we ons toch afvragen waarom hij hier alleen de vrouwen zou noemen; hoefden mannen zich dan niet te onderwerpen aan de kerkelijke structuren die Paulus voorstelde? Bovendien heeft het (Griekse) werkwoord voor “onderwerpen” en “ondergeschikt” gewoonweg betrekking op personen en niet op ordes, procedures, of instellingen.

4 Het is tot Fiorenza haar eer als ze stelt dat de achterliggende reden voor vele opvattingen gebaseerd is op een theologisch vooroordeel, dus ze is bereid om Paulus zichzelf te laten zijn. Wat de beperking dan mag zijn, ze denkt dat het slechts over (getrouwde) vrouwen gaat. Tenslotte laat Paulus in 1Kor. 7 zien dat hij een “ascetische voorkeur geeft aan de ongehuwde staat”: daarom lijkt het dat Paulus hier burgerlijke morele ideeën overneemt, niet als absolute maar als conventionele waarden.” Zij vindt Paulus’ houding merkwaardig omdat we in het NT ook lezen over zendingsechtparen. Paulus, zo stelt ze voor, weet dat zijn argument belachelijk lijkt, en daarom verwijst hij voor zijn regels naar de autoriteit van God.

Ik moet toegeven dat ik de gedachte niet kan onderdrukken dat Fiorenza haar exegese ons meer zegt over haarzelf dan over Paulus.

5 Nog een groep interpretaties redeneert dat Paulus’ eis voor stilte slechts plaatselijk van toepassing zijn, om dogmatische of culturele redenen. We kunnen het argument dat sommige vrouwen te luidruchtig waren niet serieus nemen, want waarom zou Paulus dan *alle* vrouwen het zwijgen opleggen. En waren er dan geen luidruchtige mannen? Het is ook niet aannemelijk dat de vrouwen het zwijgen werden opgelegd omdat ze ongeschoold waren; we moeten ons afvragen waarom Paulus dan niet ongeschoolde *mensen* het zwijgen oplegt, in plaats van de vrouwen. En omdat Paulus’ regel werkt in *alle* kerken (v. 33b-34), dan moet het zo zijn dat *alle* Christelijke vrouwen in die tijd ongeschoold waren, en dat is klinkklare onzin.

Een beter doordachte variatie op deze benadering redeneert dat Paulus specifiek ingaat tegen vrouwen die zich niet aan de regel van vers 29 wilden houden en in allerlei dwalingen vervielen. Toch is niets overtuigend in deze opvattingen, en delen zijn zelfs misleidend.

Bovendien is er nog een meer fundamenteel bezwaar: Deze benaderingen zijn onaanvaardbaar seksistisch. Zij veronderstellen dat er een ketterij heerste waarbij één van deze zaken waar moest zijn:

- a) Paulus legt alle vrouwen het zwijgen op, hoewel alleen enkele vrouwen dwaalleer verkondigden,
- b) Paulus is een chauvinist, want hij legt alleen de vrouwen het zwijgen op, terwijl ook mannen in dwalingen betrokken waren,
- c) Paulus had gelijk, want alle vrouwen (en geen mannen) brachten dwalingen; dat lijkt wel heel onwaarschijnlijk. Waar zien we dat ooit in de kerkgeschiedenis?

Nee, de waarheid is dat de tekst geen vragen oproept over dwalingen, want als dat wel het geval was zou er een goede verklaring moeten zijn waarom Paulus vrouwen het zwijgen oplegt in plaats van dwaalleraars.

6 Nog een groep interpretaties probeert de moeite op te lossen door verzen 34-35, of een gedeelte ervan toe te schrijven aan de situatie van de Korintiërs, of wellicht zelfs een citaat van hun brief. Hoewel er veel varianten zijn is de centrale gedachte van deze benaderingen om tekstgedeelten die niet lijken te passen bij Paulus zijn overtuiging (zoals we elders duidelijk uitgelegd zien in deze brief) te beschouwen als de positie van de Korintiërs zelf, waar Paulus dus tegen ingaat. Als “de wet” (v.34) duidt op het OT, dan moeten we daar een tekst vinden die zegt dat vrouwen moeten zwijgen, maar (zo worden we verteld) die is er niet. Dan moet “wet” dus ergens anders op slaan. Een veel voorkomende opvatting is dat het hier gaat om “Torah” wat in de eerste plaats “onderwijs” betekent, maar gewoonweg gebruikt werd als aanduiding voor de Schrift en de uitgebreide Joodse tradities. Dan gaat het hier dus over de Joodse tradities, die de onverstandige Korintiërs overgenomen hebben. De verzen 34-35 geven dan een samenvatting van die leer. Paulus’ geschokte reactie kunnen we lezen in vers 36, en omdat het woordje “enkel u” (monous) mannelijk is, suggereert dat Paulus eigenlijk zegt, “Heeft het woord van God enkel u bereikt, mannen?” Verder is er beweerd dat het woord “Of...” beter vertaald wordt door “Wat? (Heeft het woord van God dan enkel u bereikt, mannen?)” Echter, ook hier zijn de argumenten niet zo overtuigend als ze op het eerste gezicht lijken.

- a. Dat het woordje “slechts u” in het Grieks mannelijk is is irrelevant: mannelijke termen werden vaak gebruikt voor mensen in het algemeen. Daarom is het meer logisch om deze zin te zien als gericht aan de kerk, en dus niet alleen aan de mannen in de kerk.
- b. Het is heel twijfelachtig dat deze verzen een citaat vormen, wellicht uit een brief van de Korintiërs. Het is pas in de laatste tien jaar dat verklaringen stellen dat Paulus de Korintiërs citeert, meestal op plaatsen waar de schrijver het oneens is met het geschrevene! Paulus citeert de Korintiërs hier en daar, maar waar dat gebeurt is dat vrijwel altijd duidelijk herkenbaar.
- c. Verder gebruikt Paulus het woord “wet” op verschillende manieren, maar hij gebruikt het *nooit* als verwijzing naar de Joodse traditie. Paulus schrijft hier “de wet zegt” en Paulus gebruikt die uitdrukking nog twee keren in zijn brieven. Beide keren gaat het dan over de wet van Mozes, of specifiek het Oude Testament.
- d. [Over het woordje “of” geeft Carson een uitgebreide verhandeling, maar uiteindelijk schrijft hij:] Alle geleerden maken fouten, bij mij is dat niet anders. Maar de enorme felheid die we zien rond de bespreking van dit woordje in de laatste jaren bevestigt dat we te maken hebben met een meer dan incidentele uitval van een exegetische verklaring. We hebben hier te maken met een ideologie die zo zeker van zichzelf is dat, in de handen van tenminste sommigen van hen, de tekst niet geoorloofd is voor zichzelf te spreken. Het feit is namelijk dat in elke NT-tekst waar dit woordje wordt gebruikt in een constructie zoals we het hier aantreffen, het effect is dat het de voorgaande waarheid altijd versterkt. Het gaat er bij Paulus dus hier om dat sommige Korintiërs willen “ontkennen of bestrijden” wat Paulus gezegd heeft in verzen 34-35. Daarom wil Paulus, zoals hij regelmatig doet, de kerk in Korinte erop wijzen dat terug moeten keren naar de praktijk en het perspectief van de andere kerken en een hartelijke onderwerping aan de apostolische autoriteit.

7 En dan is er ook nog een assortiment van interpretaties die min of meer op zichzelf staan. [Carson gaat in het kort in op een aantal ervan.] Al deze interpretaties delen eenzelfde doorslaggevende zwakte. Paulus onderbreekt zijn betoog niet om opeens over andere zaken te spreken.

Een Interpretatie die beperkt wordt door de context

[Tenslotte komt Carson bij een interpretatie die door verschillende schrijvers uitgelegd is en die, volgens zijn uitgebreid onderzoek goed verdedigbaar is. Een gedetailleerde uitleg¹⁰ bestaat al, dus Carson volstaat met een globaal overzicht.]

Paulus heeft net verzocht dat de Korintiërs voorzichtig zijn in het afwegen van de voorgestelde profetieën. Vrouwen mogen uiteraard ook meedoen in het profeteren; dat was in hoofdstuk 11 al vastgesteld. Hier gaat het Paulus echter om de regel dat zij niet mogen deelnemen in de mondelinge afweging van zulke profetieën. Dat was in geen van de kerken toegestaan. In dat verband mogen ze niet spreken--- “zoals ook in de wet staat.” De laatste clausule slaat waarschijnlijk op de scheppingsorde in Genesis 2:20b-24, want dit is het Schriftgedeelte waar Paulus duidelijk naar verwijst in twee andere gevallen waar hij schrijft over de plaats van de vrouw (1Kor. 11:8,9; 2Tim.2:13). Deze tekst legt de vrouw uiteraard niet het zwijgen op, maar het suggereert dat (omdat de man eerst geschapen was, en dat daarna de vrouw werd geschapen voor de man) er een soort patroon is vastgesteld aangaande de rollen die ze vervullen. Paulus begrijpt uit deze scheppingsvolgorde dat de vrouw onder de man staat, of tenminste een getrouwde vrouw tegenover haar man. In het verband met het Korintische afwegen van de profetieën kon deze positie van de vrouw niet gehandhaafd worden als de vrouw moest oordelen over de profetie van haar man.

Meer in het algemeen kunnen we duidelijke argumenten vinden voor de opvatting dat Paulus niet alleen getrouwde vrouwen maar alle vrouwen weigerde een kerkelijk-erkende autoriteit uit te oefenen over mannen (1Tim. 2:11 e.v.), en het voorzichtig afwegen van profetieën valt onder deze administratieve functie. Dit betekent niet dat vrouwen niet mogen leren: laat ze later thuis haar man maar vragen over de verschillende aspecten van de profetieën. Waarom zouden de Korintiërs tegen de praktijk van alle kerken (v.33b) en ook de Schrift zelf (v.36) ingaan? Zijn ze zo zelfingenomen met de openbaringen die ze ontvangen hebben dat ze daardoor durven in te gaan tegen de Schrift en de apostolische prediking? En als ze denken, door de Geest gedreven, slechts een interpretatie te bieden van die traditie, hebben ze er dan geen probleem mee als ze zien dat dezelfde teksten en hetzelfde evangelie vertaald wordt in nogal uiteenlopende kerkelijke praktijken? Zijn jullie de *enigen* die het woord van God bereikt heeft (verg. v.36b)?

Deze uitleg past niet alleen bij de lijn van het betoog van hoofdstuk 14, maar het past ook bij de opbouw van de tekst. Het gaat in dit hoofdstuk vooral over het spreken in tongen en het profeteren. Vanaf vers 26 gaat het duidelijk om praktische richtlijnen voor de orde van deze gaven in de eredienst. Vers 26 is tamelijk algemeen, terwijl verzen 27-28 gaan over praktische restricties voor de tongensprekers. In vers 29 begint Paulus over het profeteren, en dan zegt hij, “Laat van hen die profeteren er telkens twee of drie spreken; daarna moeten de anderen het beoordelen.” De twee onderdelen van deze tekst worden daarna een voor een besproken: het eerste deel (“Laat van hen die profeteren er telkens twee of drie spreken”) wordt behandeld in verzen 30-33a, waar restricties worden gesteld op het uitspreken van de profetieën; het tweede deel (“daarna moeten de anderen het beoordelen.”) wordt behandeld in verzen 33b-36, waar restricties worden gesteld op de *evaluatie* van profetieën.

¹⁰ M. E. Thrall, *I and II Corinthians* (Cambridge, England: Cambridge University Press, 1965). She has been followed and expanded upon by James B. Hurley, *Man and Woman in Biblical Perspective* (Grand Rapids, MI: Zondervan, 1981), pp. 185-194; Grudem, *The Gift of Prophecy in I Corinthians* (Washington: University Press of America, 1982), pp. 245-255; cf. W. J. Dumbrell, "The Role of Women-A Reconsideration of the Biblical Evidence," *Interchange* 21 (1977): 14-22.

Wat is profeteren?

Het begrip “profetie” is in het NT een buitengewoon ruime categorie, die zich uitstrekt van de heidense Muse¹¹ (Titus 1:12) helemaal tot de OT canonieke profetie. In het dagelijkse kerkelijke leven werd het gezien als een door de Geest geïnspireerde uitspraak, waarbij er weliswaar geen garantie was dat elk detail goddelijke autoriteit had. Daarom was er niet alleen de noodzaak voor evaluatie (1Kor. 14:29) maar duidelijk ook ondergeschikt in zeggenschap aan de waarheid zoals die vertegenwoordigd werd in de Apostel Paulus (14:37-38). In zekere zin is het dan ook heel toepasselijk voor Paulus als hij zijn onderwijs stelt boven profetie, vooral als het onderwijs beschouwd wordt als onderdeel van de niet-bespreekbare apostolische onderwijs dat o.m. dient als toetssteen waarmee de gemeente in staat was om de gegeven niet-apostolische profetieën te beoordelen. Dit betekent uiteraard niet dat het onderwijs van een bepaalde leraar dan *niet* beoordeeld hoefden te worden. Het NT geeft inderdaad veel teksten die de de kerk aanmoedigen om verantwoordelijkheid te accepteren voor de evaluatie van leraren en hun onderwijs (1Tim. 1:3; 6:3-5; Titus 1:9-14; Hebr. 13:9; 2Petrus 2:1, enz.) Maar het betekent *zeker* dat profetie zo’n evaluatie niet kan ontvluchten, en het veronderstelt dat er een schriftelijk apostolisch onderwijs bestaat, wiens inhoud niet bespreekbaar is en dat kan dienen als toetssteen voor verder onderwijs en profetie.

Dit is trouwens niet het enige dat de Bijbel ons te zeggen heeft over de verhouding tussen mannen en vrouwen in de kerk. Ik heb bijvoorbeeld niets gezegd over het gebod voor mannen om hun vrouw lief te hebben zelfs zoals Christus de kerk liefheeft- een voortreffelijk hoge norm die gekenmerkt wordt door zelfopoffering. Ook heb ik niet de lijst gegeven van alle dingen die Paulus van Christelijke vrouwen verwacht. Bovenal heb ik geen ruimte gegeven aan het feit dat in een Griekse *ekklesia*, d.w.z. een openbare vergadering vrouwen helemaal niet mochten spreken. In tegenstelling werden vrouwen in de Christelijke *ekklesia*, gedragen door de Geest, *aangemoedigd* om dit wel te doen. In dat opzicht was Paulus niet gevangen in de sociale gewoontes en tradities van de Korintische cultuur. Volgens hem werden vrouwen door het evangelie echt bevrijd van bepaalde culturele beperkingen. Maar dat betekent niet dat daarmee *alle* rolfverschillen worden opgeheven. Ik ben bereid om op bredere NT-basis te beweren dat dat de verschillen die blijven bestaan in de rollen volgens Paulus een essentieel onderdeel vormen van de scheppingsorde, in het spanningsveld van “nu al” en “nog niet helemaal” die er ligt tussen Pinksteren en de Wederkomst.

Tenslotte, als deze interpretatie de juiste is, en als we vast moeten houden aan enkele verschillen in de rollen van mannen en vrouwen, dan is het essentieel om te herkennen dat dit onderwijs bedoeld is als iets goeds en niet om ons weer slaven te maken.

¹¹ Een van hun eigen profeten, zelf een Kretenzer, heeft gezegd: ‘Kretenzers zijn onverbeterlijke leugenaars, gemene beesten, vadsige vreters.’

Voorlopige conclusies

Het rapport wat nu voor ons ligt en besproken wordt volgt inderdaad een vorm van moderne hermeneutiek. Ook al wordt dit niet duidelijk erkend, de apostelen worden niet meer echt serieus genomen, en (zoals Wayne Grudem waarschuwt) het Sola Scriptura van de Reformatie wordt hiermee aangetast.

Als 'sola scriptura' haar kracht verliest, dan zullen 'sola gratia' en 'sola fide' snel volgen. De Anglicaanse bisschop Tom Wright schijnt tegenwoordig behoorlijk populair te zijn in "Kampen", terwijl hij het nieuwe perspectief op Paulus volgt. Rechtvaardiging door het geloof betekende altijd (in de kerk van alle plaatsen en tijden) "vrijgesproken door God op grond van Christus' kruisdood, bij een waar geloof" Maar in onze "verlichte(!)" samenleving wordt er een nieuwe vulling aan gegeven. Meer hierover is te lezen onder "Geloofsleer" op mijn website www.depoarte.org (Rechtvaardiging Opnieuw Bekeken, door Stephen Westerholm).

Als Don Carson gelijk heeft in zijn oplossing aangaande "de twee lijnen", dan mogen vrouwen best dienen naast de mannen, en het is wellicht ook mogelijk dat vrouwen zo nu en dan spreken, na goedkeuring van hun preek door een raad van oudsten. Uiteindelijk zal er wel een raad van mannen moeten zijn die, vol van de Heilige Geest en met degelijke schriftkennis, kunnen en moeten evalueren wat er gezegd is of gaat worden aan de hand van het apostolische onderwijs. Daarbij is het dus ook essentieel dat de kerk zich ook wil houden aan de toetssteen van het apostolisch onderwijs. Als we dat kompas overboord gooien, zou Van Bruggen zeggen, dan zal het kerkschip spoedig vastlopen. Als hij gelijk heeft, dan ligt hier echter nog een kans voor de GKv om terug te keren naar een echt respect voor apostelen als Paulus en Petrus. Als we de huidige koers niet willen opgeven en ons niet willen buigen voor het Schriftgezag, dan is het hek van de dam en dan bestaat het dreigende gevaar dat Jezus zelf de kandelaar weg zal nemen. Als de moderne hermeneutiek al is geaccepteerd, dan lijkt de toekomst onvermijdelijk. Dan is "de vrouw in het ambt" slechts het topje van een levensgevaarlijke ijsberg; we kunnen die er wel afslaan, maar dan vult de onderliggende berg dat direct weer op met nieuwe uitdagingen en aanvallen. Als de Nieuwe Hermeneutiek al geaccepteerd is, waar zijn we dan mee bezig? E.F. Schumacher¹² zou zeggen: "Dan zijn we slechts drukdoende met het verschuiven van de dekstoelen op de Titanic."

Voor verdere studie:

Jakob van Bruggen	Het Kompas van het Christendom	Kok, 2003
D.A. Carson and John D. Woodbridge	Hermeneutics, Authority, and Canon	Zondervan, 1986
D.A. Carson	The Gagging of God	Zondervan, 1996
Wayne Grudem en John Piper	Recovering Biblical Manhood and Womanhood: a response to Evangelical Feminism	Crossway, 1991
	http://cdn.desiringgod.org/pdf/books_bbmw/bbmw.pdf	

¹² "Small is Beautiful", NL: "Hou het Klein"

3. Toen ik uw scriba vroeg wat het verzoek tot een advies aan mij als exegeet precies inhield omdat het rapport een visie op hermeneutiek beslissend vindt voor het lezen, schreef hij mij vriendelijk terug dat ik in Kampen ook Hermeneutiek heb gedoceerd. Inderdaad heb ik in de lijn van Van Andel en Greijdanus de regels voor de uitleg van de bijbel (klassieke hermeneutiek) 35 jaar mogen doceren en **ik heb de nieuwe hermeneutiek steeds als dwaling bestreden: zij beschouwt de bijbel als document uit het verleden waaraan in nieuwe contexten steeds weer nieuwe betekenissen moeten worden toegekend in een latere tijd.** Ik heb daarover ook geschreven, o.a. in Het kompas van het christendom. Het gaat hier dan ook niet zozeer om kennis of voorlichting, als wel om keuzes en wil. Deputaten suggereren dat de lijn van hun rapport aansluit bij de gereformeerde traditie (p. 20). Ten bewijze daarvan noemen zij ook mijn naam. Ten onrechte. In de passage uit mijn artikel waarnaar deputaten verwijzen, gaat het over het verband tussen woordbetekenis en culturele/sociale context. De visie van deputaten heeft op iets anders betrekking, namelijk: tekstbetekenis en culturele/sociale context.

4. Suggereer ik nu kwade wil? Nee, wel ondoordachttheid. Wellicht hebben sommigen de illusie dat we alleen maar voor het onderwerp man/vrouw even afscheid kunnen nemen van enkele paulinische teksten. Meer niet, denkt u misschien. Maar dat is zeer ondoordacht. Er liggen minstens twee grote scheepswrakken op het strand die ons een baken in zee moesten zijn. Toen de (synodaal) Gereformeerde Kerken alle ambten openstelden voor de vrouw met een bijna vergelijkbare redenering als van uw deputaten, had men echt niet de bedoeling om daarmee de Schriftkritiek in te voeren of de Bijbel buiten werking te stellen. De verontwaardiging was dan ook groot toen Prof. Dr. H.M. Kuitert direct verklaarde dat zijn synode nu de Schriftkritiek had gelegaliseerd. Toch heeft hij gelijk gekregen: wat ondoordacht gedaan werd, heeft later velen berouwd. Ditzelfde proces heeft zich herhaald bij de Christian Reformed Churches. Ik weiger aan te nemen dat iemand van deputaten of van de synodeleden dit wil. Maar ik zeg wel: kijk naar die bakens en denk nog eens goed na! Dit wilt u toch niet?

(...)

Wat veel moeilijker is dan het nemen van een besluit, is een terugkeer tot het onderwijzen van de gemeenten over het belang van de scheppings- en verlossingsgeschiedenis in het algemeen en over deze Schriftgegevens in het bijzonder. Het gevoel voor deze werkelijkheden is weggesleten onder het aanvoelen van onze omgeving. Dat gevoel is echter heel belangrijk. Alleen door onderwijs en voorbeeld zal de liefde voor de geschiedenis van Adam en Eva en het respect voor wat de Here daaraan verbindt, weer kunnen terugkeren. Ik weet niet of synoden daarover iets kunnen uitspreken. In ieder geval kunnen ze het niet uitvoeren of bewerken. De verantwoordelijkheid ligt hier bij allen die als herders de kudde hebben te leiden om burgers te zijn van een rijk dat boven is en bij alle christenen die willen leren volharden in hun verlangen naar het hemelrijk, dat niet van deze wereld is. De besluitneming over het rapport vindt plaats in een kerkelijke werkelijkheid die op drift is. Ik bid dan ook voor u allen om wijsheid en moed. U zult geen besluit kunnen nemen dat een werkelijkheid verandert. U kunt wel een besluit nemen dat verantwoord is. En de HERE kan dat op zijn tijd en wijze ook tot een zegen stellen voor kerk en evangelie, voor man en vrouw.